ئىسلام دىنىدا تالاق قىلىشنىڭ يولغا قويۇلۇشى

﴿ وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ
أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا
ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ ٱلطَّلَٰقُ
مَرَّتَانِ ۖ فَإِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌۢ بِإِحْسَٰنٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا۟ مِمَّآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا
فِيمَا ٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ
﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ
أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَإِذَا
طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ
ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا۟ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا ۚ وَٱذْكُرُوا۟
نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ
ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ
أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ
ٱلْءَاخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ ﴾

﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۆزلىرى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتىدۇ. ئەگەر ئۇلار الله قا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، بەچچىدانلىرىدىكى الله ياراتقان نەرسىنى (يەنى بالىنى ياكى ھەيزنى) يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قىلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر. ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى

www.munber.org

كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك). (ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن) ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە. الله غالىبتۇر. ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. (قايتا يارىششقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇننى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم. الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، الله بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزەڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر. ئەگەر (ئۇ) ئۇنى (يەنى خوتۇنىنى) (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ، كېيىنكى ئەر ئۇنى تالاق قىلغاندىن كېيىن (ئىددىتىنى توشقۇزۇپ)، بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا يارىشىسا، ئۇلارغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلار الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالايدىغانلىقىنى (يەنى قايتا يارىشقاندىن كېيىن ياخشى ئۆتەلەيدىغانلىقىنى) تەسەۋۋۇر قىلسا. بۇ الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇركى، الله ئۇنى بىلىدىغان (يەنى ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە پەمى يېتىدىغان) قەۋم ئۈچۈن بايان قىلىدۇ. سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشاي دەپ قالغان بولسا، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە يارىشىپ، (ئۇلارنى نىكاھىڭلاردا) تۇتۇڭلار، ياكى ئۇلارنى ياخشىلىق بىلەن قويۇۋېتىڭلار، زۇلۇم قىلىش مەقسىتىدە زىيان يەتكۈزۈپ ئۇلارنى تۇتۇۋالماڭلار. كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن (يەنى كىمكى چىرايلىقچە ئۆي تۇتۇش نىيىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىددىتىنى ئۇزارتىپ زۇلۇم قىلىش نىيىتىدە خوتۇنى بىلەن يارىشىدىكەن)، ئۆزىگە ئۆزى زۇلۇم قىلغان بولىدۇ. الله نىڭ ئايەتلىرىنى كۆلكە قىلىۋالماڭلار (يەنى الله نىڭ ئەھكاملىرىنى خىلاپلىق قىلىش يولى بىلەن مەسخىرە قىلماڭلار)، الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ۋە سىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلغان كىتابىنى، ھېكمىتىنى (يەنى كىتابىدىكى ئەھكاملارنى) ياد ئېتىڭلار، الله قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار. بىلىڭلاركى، الله ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر. ئەگەر سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان ۋە قائىدە بويىچە (تەگمەكچى بولغان) ئېرى بىلەن پۈتۈشكەن بولسا، ئۇلارنى نىكاھلىنىشتىن توسماڭلار. بۇنىڭ بىلەن، ئىچىڭلاردىن الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە نەسىھەت قىلىنىدۇ، بۇ (يەنى ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىش، الله نىڭ ئەمرلىرىنى تۇتۇش)، سىلەر ئۈچۈن ئەڭ پايدىلىقتۇر ۋە ئەڭ پاكتۇر، (شەرىئەت ئەھكاملىرىدىن سىلەرگە نېمىلەر ئەڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى) الله بىلىدۇ، سىلەر بىلمەيسىلەر﴾.

ــ سۈرە بەقەرە 228 ـ، 229 ـ، 230 ـ، 231 ـ، 232 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

قُرُوٓءٍ: (ھەيز)، بۇ سۆز «قەرئ» ياكى «قۇرئ» نىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئەرەب تىلىدا قارىمۇقارشى مەنە ئىپادىلەيدىغان سۆزلەرنىڭ بىرىدۇر. ئۇ ھەيزنى ۋە ھەيزدىن كېيىنكى پاكلىقنى ئىپادىلەيدۇ. «قەرئ» نىڭ ئەسلى مەنىسى يىغىلماق بولۇپ، بالا ياتقۇدا قان يىغىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ھەيز دەپ ئاتالغان.

وَبُعُولَتُهُنَّ: (ئۇلارنىڭ ئەرلىرى)، بۇ سۆز «بەئل» نىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئېرى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتتە تالاق قىلىۋېتىلگەن ئاياللار ئىددەتلىرىنىڭ توشۇشىنى كۈتۈپ تۇرىۋاتقان مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئۇلار بىلەن يېنىشىۋېلىشقا ئەڭ ھەقلىق كىشىلەردۇر، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

دَرَجَةٌ: (بىر دەرىجە)، بۇ سۆز لۇغەتتە يۇكسەك مەرتىۋە دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. اللّٰه تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿اللّٰه نىڭ دەرگاھىدا ئۇلارنىڭ دەرىجىسى تۈرلۈك بولىدۇ﴾[1].

عَزِيزٌ حَكِيمٌ: (غالىبتۇر ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر)، بۇ سۆز، يېڭىلمەس، كۈچلۈك ۋە غالىپ پادىشاھتۇر، ھۆكۈملىرىنى ۋە ئىشلىرىنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچىدۇر دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ٱلطَّلَٰقُ: (تالاق)، بۇ سۆز نىكاھنىڭ ئاجراپ كەتكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇ ئەسلىدە يولغا راۋان بولۇش، يولغا سېلىپ قويۇش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. شۇڭا يولغا سېلىپ قويۇلغان خوتۇن مۇشۇ مەنىدە «تالاق بولغۇچى» دەپ ئاتالغان[2].

تَسْرِيحٌ: (قويۇۋېتىش)، بۇ سۆز بىر نەرسىنى قويۇۋەتمەك، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئۇ ئەسلىدە ھايۋانلارنى ئوتلاققا قويۇۋېتىشتىن كېلىپ چىققان سۆز بولۇپ، تالاق ئۈچۈن كۆچمە مەنىدە ئىشلىتىلگەن.

فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ: (ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشاي دەپ قالغان بولسا)، بۇ سۆز، ئاياللارنىڭ ئىددىتى توشۇشقا يېقىنلاشقاندا دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى، ئىددەت توشۇپ كەتكەندىن كېيىن ئەرنىڭ خوتۇننى باشقۇرۇش ھوقۇقى بولمايدۇ.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 163 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 111 ـ بەت.

ئىمام شەۋكانى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆزنىڭ ھەقىقىي مەنىسى بىر نەرسىگە يېتىشتۇر. ئۇ يېقىنلاشقان مەنىدە ئىشلىتىلمەيدۇ. پەقەت بۇ ئايەتتىكىگە ئوخشاش يېقىنلىششقا ئالاقىسى بار يەردىلا ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى، خوتۇن كىشى ئىددەتتىن چىقىپ كەتسە، ئەرنىڭ ئۇنى باشقۇرۇشغا يول قالمايدۇ.»[1]

ضِرَارًا: (زىيان يەتكۈزۈش)، بۇ سۆز زىيان سېلىش مەقسىتى بىلەن دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿بەزى كىشىلەر مۆمىنلەرگە زىيان يەتكۈزۈش مەقسىتىدە مەسجىد بىنا قىلدى﴾[2].

ئايەتتە خوتۇنغا دۈشمەنلىك قىلىش ۋە ئارىدىكى مېھرى ـ مۇھەببەتنى يوقىتىش مەقسىتىدە يېنىشىشنى كۆرسىتىدۇ[3].

تَعْضُلُوهُنَ: (ئۇلارنى توسماڭلار)، بۇ سۆزنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەزل» بولۇپ، مەنئى قىلىش ۋە قىستاش مەنىلىرىدە كېلىدۇ.

ئايەتتە، سىلەر قويۇۋەتكەن ئاياللارنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۇلار ئەرگە تەگمەكچى بولسا، ئۇلارنى ئەرگە تېگىشتىن توسماڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

أَزْكَى: (ئەڭ پايدىلىق)، بۇ سۆز، سىلەرگە ئەڭ پايدىلىق ۋە ئەڭ مەنپەئەتلىك دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

وَأَطْهَرَ: (ئەڭ پاكتۇر)، بۇ سۆز «تەھارە» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، كىرلەردىن، گۇناھلاردىن ۋە يامانلىقلاردىن پاك بولۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئەرلىرى تەرىپىدىن ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار﴾ نەسەبنى ئارىلاشتۇرۇپ قويماسلىقنى كۆزدە تۇتۇپ، بەچچىدانلىرىنىڭ پاكىز ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ﴿ئۈچ﴾ پاكلىق مۇددىتى ياكى ئۈچ ھەيزلىك مۇددىتى كۈتۈشى لازىم. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشۇپ كەتمىگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئۇلار بىلەن يېنىشىۋېلىشقا يات ئەرلەرگە قارىغاندا ﴿ئەڭ ھەقلىقتۇر﴾. مۇنداق يېنىشىۋېلىشتىكى مەقسەت ئاياللارغا زىيان سېلىش ئەمەس، يارىشىشتىن ئىبارەتتۇر. ﴿ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك﴾ يەنى ئەرلەرگە الله تائالا بۇيرۇغان رەۋىشتە ئىتائەت قىلىش ئاياللارنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگىنىدەك، ﴿ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار﴾ يەنى ئاياللارغا چىرايلىق مۇئامىلە قىلىش، ئۇلار بىلەن

[1] ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 242 ـ بەت.
[2] سۈرە تەۋبە 107 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 117 ـ بەت.

www.munber.org

ياخشى ئۆتۈش قاتارلىق ھەقلەر ئەرلەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن. ﴿ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇقتا ئىگە﴾ يەنى ئۇلارنى ھىمايە قىلىش، تۇرمۇشىنى قامداش، باشقۇرۇش ۋە ئىتائەت قىلدۇرۇش مەرتىۋىسىگە ئىگە.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا يېنىشىۋېلىشقا بولىدىغان تالاقنىڭ ﴿ئىككى قېتىم﴾ ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئەگەر ئەر خوتۇنىنى ئۈچىنچى قېتىم يەنە تالاق قىلسا، ئۇ خوتۇن ئۇنىڭدىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە تەگمىگىچە، ئۇنىڭغا ھالال بولمايدۇ. ئەمما ئۈچ تالاق قىلمىغان بولسا، ئەرنىڭ نىكاھىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىش ھەققى بار. ئەر خوتۇنى بىلەن يا چىرايلىقچە ئۆي تۇتۇپ، ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن چىرايلىق ئۆتۈشى لازىم، يا ئۇنىڭ ئۆزى خالىغان ئەرگە تېگىشى ئۈچۈن ياخشىلىق بىلەن خېتىنى بېرىشى لازىم. ئۇ ئىككىنچى ئېرى بىلەن بەختلىك ئۆتۈشى مۇمكىن. ﴿ئەگەر ئىككىسى ئۈزلۈشۈپ كەتسە، الله ئۆز پەزلى بىلەن ئۇلارنىڭ بىرسىنى ئىككىنچىسىدىن بىھاجەت قىلىدۇ﴾[1].

ئى ئەرلەر! ئۆزەڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا مەھرى ئۈچۈن بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ﴿ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش﴾ نى الله ﴿سىلەرگە ھالال قىلمايدۇ﴾ چۈنكى، سىلەر ئاياللىرىڭلار بىلەن ھۇزۇرلاندىڭلار. ئەگەر سىلەر ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ ئارىسىنىڭ يامانلىشىپ كېتىشىدىن قورقساڭلار، خوتۇنمۇ مەھرى ھەققىدىن كېچىپ ياكى ئۆزىنى ئېرىگە تالاق قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا مەلۇم مىقداردا مال بېرىپ خېتىنى ئالماقچى بولسا، خوتۇنى بەرگەن بۇ مالنى ئالسا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا مۇنداق بايان قىلىدۇ: ئەگەر ئەر خوتۇنى بىلەن ئىككى قېتىم يېنىشقاندىن كېيىن ئۇنى ئۈچىنچى قېتىم يەنە ﴿تالاق قىلسا﴾، ئۇ خوتۇن ئىددىتىنى توشقۇزغاندىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە تەگمىگىچە، ﴿ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ﴾. ئىككىنچى ئەر ئۇ خوتۇننىڭ تەمىنى تېتىغان، خوتۇنمۇ ئۇ ئەرنىڭ تەمىنى تېتىغاندىن كېيىن ئىككىسى كېلىشەلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا ئىككىنچى ئەر ئۇنى تالاق قىلسا، بىرىنچى ئېرى بىلەن كېلىشەلەيدىغان ۋە چىقىشىپ ئۆتەلەيدىغان ئالامەتلەر كۆرۈلگەن تەقدىردە، ئىددىتىنى توشقۇزۇپ، بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا ياراشسا، ئۇلارغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا ئەرلەرنى ئاياللارغا چىرايلىق مۇئامىلە قىلىشقا، ئۇلارغا زىيان سالماسلىققا بۇيرۇيدۇ. شۇنداقلا ئايال ئېرى بىلەن يېنىششقا ئىنتىلگەن تەقدىردە، بولۇپمۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بۇرۇنقى قىلمىشلىرىغا پۇشايمان قىلىپ، يېڭى بىر ھايات يولىغا قەدەم قويغانلىق ئالامەتلىرى كۆرۈلگەن، ئەھۋالى ياخشىلانغان تەقدىردە، ئايال ئىگىلىرىنى ئايالنىڭ ئېرى بىلەن يېنىششىغا توسقۇنلۇق قىلماسلىققا بۇيرۇيدۇ.

---

[1] سۈرە نىسا، 130 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ رىۋايەت قىلىنىشىچە، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ تالاق قىلىش سانى يوق بولۇپ، ئەر خوتۇنىنى ئۆزى خالىغانچە تالاق قىلاتتى، ئاندىن ئىددىتى توشاي دېگەندە يېنىشۋالاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا بىر ئادەم خوتۇنىنى تالاق قىلماقچى بولۇپ ئۇنىڭغا: مەن سىز بىلەن بىر تۆشەكتە بولماسلىققا قەسەم قىلىمەن، ئىددىتىڭىزنىڭ توشۇشىغىمۇ يول قويمايمەن، دېگەن. خوتۇنى: قانداق قىلىپ؟ دەپ سورىغان. ئەر: سىزنى تالاق قىلىمەن، ئىددىتىڭىز توشاي دېگەندە سىز بىلەن يېنىشىۋالىمەن، دېگەن. ئاندىن بۇ ئايال ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزۈپ ئېرىدىن شىكايەت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان[1].

2 ـ ئىبنى جەرىر، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەر خوتۇنىنى تالاق قىلاتتى، ئاندىن ئۇنىڭ ئىددىتى تۈگەشتىن سەل ئىلگىرى ئۇنىڭ بىلەن يېنىشاتتى، ئاندىن ئۇنى يەنە تالاق قىلاتتى. ئۇ خوتۇنىغا زىيان سېلىش ۋە بېسىم ئىشلىتىش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلاتتى. شۇڭا الله تائالا: ﴿سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولساڭلار...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[2]

3 ـ ئىمام بۇخارى ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلىدۇكى، مەئقەل ئىبنى يەسار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا مۇسۇلمانلاردىن بىر ئادەمگە ھەمشىرىسىنى ياتلىق قىلىدۇ. ئېرى ئۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىل ئۆي تۇتىدۇ. ئاندىن ئۇنى تالاق قىلىۋېتىپ، ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىۋالمايدۇ. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئىددىتى توگەپ كېتىدۇ. ئۇ خوتۇنىنى ياخشى كۆرەتتى، خوتۇنىمۇ ئېرىنى ياخشى كۆرەتتى. كېيىن ئۇ خوتۇنىغا قايتىدىن تەلەپ قويىدۇ. مەئقەل ئىبنى يەسار ئۇنىڭغا: ئى بىغەرەز! مەن سېنىڭ ھۆرمىتىڭنى قىلىپ ھەمشىرەمنى ساڭا بەردىم. سەن ئۇنى تالاق قىلىۋەتتىڭ. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇ سەن بىلەن ھەرگىز يېنىشمايدۇ، دەيدۇ. الله ئەرنىڭ خوتۇنىغا موھتاج ئىكەنلىكىنى، خوتۇنىنىڭمۇ ئېرىگە موھتاج ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلگەچكە ﴿ئەگەر سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان ۋە قائىدە بويىچە (تەگمەكچى بولغان) ئېرى بىلەن پۈتۈشكەن بولسا، ئۇلارنى نىكاھلىنىشتىن توسماڭلار...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلىدۇ. مەئقەل بۇ ئايەتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: ئى پەرۋەردىگارىم!

www.munber.org

[1] بۇ ھەدىسنى ئىمام مالىك، شافىئى ۋە بەيھەقى رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 126 ـ بەت. ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 239 ـ بەت.

[2] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 480 ـ بەت. ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 242 ـ بەت.

بۇيرۇقۇڭنى ئاڭلىدىم، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىمەن، دەيدۇ. ئاندىن ھەمشىرىسىنىڭ ئېرىنى چاقىرىپ: سېنىڭ ھۆرمىتىڭنى قىلىپ ھەمشىرەمنى ساڭا بېرىمەن دەيدۇ[1].

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ الله تائالانىڭ: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۆزلىرى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتىدۇ﴾ دېگەن سۆزى خەۋەر ئۇسلۇبىدا بولغان بولسىمۇ، بۇيرۇق مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ يەنى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتسۇن! دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. شۇنداق ئىپادىلەشنىڭ پايدىسى شۇكى، بۇ خىل ئۇسلۇب كىشىگە بۇ بۇيرۇقنى تېز قوبۇل قىلىشنىڭ ۋە ئۇنى دەرھال ئىجرا قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ئەسكەرتىدۇ.

ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «بۇيرۇق سۆز قۇرۇلمىسىنى خەۋەر سۆز قۇرۇلمىسى بىلەن ئىپادىلەش شۇ بۇيرۇقنىڭ تەكىتلەنگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ ۋە ئۇنىڭغا دەرھال ئەمەل قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. شۇڭا ئايەتتە گويا ئۇ ئاياللار بۇ بۇيرۇققا ئەمەل قىلىپ بولغاندەك، خەۋەر سۆز قۇرۇلمىسى بىلەن بايان قىلىنغان.»[2]

2 ـ الله تائالا: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۆزلىرى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتىدۇ﴾ دېگەن سۆزىدە ”ئۆزلىرى“ دېگەن سۆزنى تىلغا ئېلىش بىلەن بۇ ئايەتتىكى كۈتۈشنى ئالاھىدە قەيت قىلغان. ئىلگىرىكى باتىكى ﴿تۆت ئاي كۈتىدۇ﴾[3] دېگەن ئايەتتە بولسا، ”ئۆزلىرى“ دېگەن سۆزنى تىلغا ئالمىغان. ئۇنداقتا بۇنىڭدىكى ھېكمەت نېمە؟

بۇنىڭ جاۋابى مۇنداق بولىدۇ: بۇ ئايەتتە ”ئۆزلىرى“ دېگەن سۆزنى تىلغا ئېلىش ئاياللارنى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتۈشكە رىغبەتلەندۈرۈش، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئۆزلىرىنى نەپسى خاھىشلىرىدىن توسۇپ، ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتۈشكە زورلاشقا تېخىمۇ كۈچلۈك تۈرتكە بولۇش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، ئاياللارنىڭ كۆڭۈللىرى ئەرلەرگە ئىنتىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا ئاياللارنىڭ ئۆزلىرىنى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتۈشكە زورلىشىنى، الله تائالانىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىش ئارقىلىق نەپسى خاھىشلىرىنى يېڭىشىنى ئىرادە قىلغان. ئىلگىرىكى باتىكى ئايەتتە خىتاب قىلىنغۇچى ئەرلەر بولغاچقا، ئالاھىدە قەيت قىلىشقا ئۇندەيدىغان سەۋەب مەۋجۇت ئەمەس. بۇ ناھايىتى ئىنچىكە ۋە نازۇك سىرنى ياخشى مۇلاھىزە قىلىڭ[4].

---

[1] «ئەتتاجۇل جامىئ لىلئۇسۇل» ناملىق كىتاب، 4 ـ جىلد، 63 ـ بەت.

[2] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 298 ـ بەت.

[3] سۈرە بەقەرە، 226 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[4] بۇ نۇقتىغا ئىمام فەخرۇددىن رازى ئىشارەت قىلغان، شۇنداقلا ئۇنىڭغا ئىمام ئەبۇ سەئۇدمۇ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرىنىڭ، 1 ـ جىلد، 172 ـ بېتىدە بۇ نۇقتىغا ئىشارەت قىلغان.

3 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلار الله قا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن﴾ دېگەن سۆزى شەرتلىك جۈملە بولۇپ، ئۇنىڭ جاۋابى قىسقارتىۋېتىلگەن. چۈنكى، ئۇنىڭ جاۋابىنى ئىلگىرىكى جۈملە كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. بۇ شەرتلىك جۈملىنىڭ كېلىشىدىن مەقسەت ئىماننى شەرت قىلىپ ئەھلى كىتاب ئاياللىرىنى سىرتتا قالدۇرۇش ئەمەس، بەلكى، ئاياللارنى شۇ ئىشقا ئىنتىلدۈرۈش ۋە شۇ ئىشنى ئۇلارغا ناھايىتى ئەھمىيەتلىك قىلىپ كۆرسىتىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ، نۇتۇق سۆزلەشتە قوللىنىپ كېلىۋاتقان بىر ئۇسلۇبتۇر. مەسىلەن سۆزلەۋېتىپ: ئەگەر مۆمىن بولساڭ، ئاتاڭغا ئازار بەرمىگىن، ئەگەر مۇسۇلمان بولساڭ، كىشىلەرنى ئالدىمىغىن دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قوللىنىسەن. بۇ ئۇسلۇب سۆزنىڭ تەسىرچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ.

4 ـ الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر﴾ يەنى ئاياللىرى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا ئەرلىرى ئەڭ ھەقلىقتۇر.

ئىمام فەخرۇددىن رازى بۇ ئايەت ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەرلىرىنىڭ يېنىشىۋېلىشقا ئەڭ ھەقلىق كىشىلەر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشتىكى ھېكمەت شۇكى، ئىنسان رەپىقىسى بىلەن ھەمىشە بىللە بولغاندا ئايرىلىش ئۆزىگە ئېغىر تۇيۇلامدۇ ياكى ئېغىر تۇيۇلمامدۇ؟ بۇنى بىلمەيدۇ. ئەگەر ئۇ رەپىقىسىدىن ئايرىلسا، شۇ چاغدا بۇ ئاشكارا بولىدۇ. ئەگەر الله تائالا بىر قېتىملىق تالاقنى يېنىششقا بولمايدىغان قىلىپ بەلگىلەپ قويغان بولسا ئىدى، ئىنسانغا ئەلۋەتتە ناھايىتى چوڭ مۇشەققەت ئېلىپ كەلگەن بولاتتى. چۈنكى، ياخشى كۆرۈش ئايرىلغاندىن كېيىن ئاشكارا بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قېتىملىق تالاق بىلەن تولۇق تەجرىبىگە ئىگە بولغىلى بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئىككى قېتىم ئايرىلغاندىن كېيىن يېنىشىۋېلىشنى ھەقلىق قىلىپ بەلگىلىگەن. مانا بۇ تەدرىجى ھۆكۈم الله تائالانىڭ بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىبان، ناھايىتى كۆيۈمچان ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.»[1]

5 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار﴾ دېگەن سۆزى ناھايىتى ئىخچام ۋە گۈزەل بىر شەكىلدە ئىپادىلەنگەن بولۇپ، ئەرلەرنىڭ ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلىرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئاياللارنىڭمۇ ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللىرىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلىرى بار.

بۇ ھەقلەرنىڭ بىر قىسمىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەججىدە ئوچۇق بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بىلىڭلاركى، ئاياللىرىڭلار ئۈستىدە سىلەرنىڭ ھەقلىرىڭلار بولغىنىدەك، سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىمۇ ئاياللىرىڭلارنىڭ ھەقلىرى بار. ئۇلارنىڭ سىلەر ياقتۇرمايدىغان ئادەمنى سىلەرنىڭ كۆرپەڭلارغا دەسسەتمەسلىكى، ئۆيۈڭلارغا سىلەر

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 105 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

ياقتۇرمايدىغان ئادەمنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت بەرمەسلىكى سىلەرنىڭ ئۇلار ئۈستىدىكى ھەقلىرىڭلاردۇر. بىلىڭلاركى، ئۇلارنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى، يېمەك ـ ئىچمەكلىرىنى چىرايلىق رەۋىشتە تەل قىلىپ بېرىشىڭلار ئۇلارنىڭ سىلەر ئۈستىدىكى ھەقلىرىدۇر.»[1]

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «خوتۇنۇم مەن ئۈچۈن ياسانغاندەك، مەنمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياسىنىشنى ياخشى كۆرىمەن، چۈنكى، الله تائالا: ﴿ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار﴾ دېگەن.»[2]

6 ـ ﴿ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە﴾ دېگەن ئايەت كۆرسەتكەن دەرىجە شەرەپ دەرىجىسى ئەمەس، پەقەت مەجبۇرىيەت دەرىجىسىدۇر. بۇ دەرىجىنى سۈرە نىسادىكى يەنە بىر ئايەت ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ: ﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر﴾[3]. بۇ دەرىجە ئۇلارنى قوغداش، تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ۋە ئېھتىياجلىرىنى قامداشتىن ئىبارەتتۇر. الله تائالا ئارتۇقچىلىق ئۈچۈن تەقۋادارلىق ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىشتىن ئىبارەت ناھايىتى ئىنچىكە ئۆلچەمنى بېكىتكەن. ﴿ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)﴾[4]. ئايال كىشى الله نىڭ دەرگاھىدا مىڭ ئەردىن ئارتۇق بولۇشى مۇمكىن. مانا بۇ ئادالەتنىڭ مەنبەسىدۇر.

7 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «ئىسلام دىنىدا خېتىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلغان تۇنجى ئايال سابىت ئىبنى قەيس[5]نىڭ خوتۇنى بولۇپ، ئۇ ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىڭ بېشىم بىلەن ئېرىمنىڭ بېشىنى ھېچ نەرسە مەڭگۈ بىرلەشتۈرەلمەيدۇ. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئېرىمنى ئەخلاق ۋە دىن جەھەتتە ئەيىبلىمەيمەن. لېكىن ئىسلامغا كىرگەندىن كېيىن كۇفرىغا قايتىشنى يامان كۆرىمەن. مەن ئۇنى يامان كۆرۈپ قالغانلىقىم ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇشقا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن. بىر كۈنى چېدىرنىڭ پەردىسىنى قايرىپ قارىسام، ئۇ بىرقانچە ئادەم ئىچىدە كېلىۋېتىپتىكەن، ئۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قارا، ئەڭ پاكار ۋە يۈزى ئەڭ سەت ئادەم ئىكەن، دېدى. ئۇنىڭ ئېرىمۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئۇنىڭغا ئەڭ ئېسىل مېلىمنى، بېغىمنى مەھرى ھەققى ئۈچۈن بەرگەن ئىدىم، ئەگەر ئۇ بېغىمنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرسە، ئۇنىڭ خېتىنى بېرىۋېتىمەن، دېدى.

---

[1] ئىمام نەسائى، ئىبنى ماجە ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 101 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رەھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 135 ـ بەت.
[3] سۈرە نىسا، 34 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ھۇجۇرات، 13 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] بۇ ھەدىسنى ئىمام ئىبنى جەرىر تەبەرى رىۋايەت قىلغان. ئىمام بۇخارىنىڭ رىۋايىتىگە ئاساسەن ئۇ ئايالنىڭ ئىسمى جەمىلە بىنتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىكەن. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رەھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 140 ـ بەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالغا: «بۇنىڭغا نىمە دەيسىز؟» دېدى. ئۇ: قايتۇرۇپ بېرىمەن، ئەگەر ئۇ خالىسا ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق بېرىمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككىسىنى ئاجراشتۇرىۋەتتى.»

8 ـ ئەللامە ئەبۇ سەئۇد مۇنداق دەيدۇ: «سۈرلۈك كۆرسىتىش، دىللارغا قورقۇنچ سېلىش ۋە چەكلەنگەن ئىشنىڭ ئارقىدىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىش مەقسىتىدە: ﴿الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار﴾، ﴿ئەنە شۇلار الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر﴾، ﴿الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار﴾ دېگەن ئۈچ ئورۇندا ئالماش كەلتۈرۈشنىڭ ئورنىغا الله نىڭ كاتتا ئىسمىنى ئاشكارا كەلتۈرگەن.»①

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ، ھامىلدار ئايالنىڭ ۋە ھەيز كۆرمەيدىغان ئايالنىڭ ئىددىتى قانچىلىك؟

الله تائالا تالاق قىلىنغان ئايالغا ئىددەت تۇتۇشنى ۋاجىپ قىلىپ: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۆزلىرى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتىدۇ﴾ دېدى. بۇ ئايەتتىكى تالاق قىلىنغان ئاياللار بالاغەت يېشىغا يەتكەن، ئەرلىرى بىلەن بىر تۆشەكتە بولغان، ھامىلدار بولۇپ قالمىغان ياكى ھەيز كۆرۈشتىن ئۈمىدىنى ئۈزمىگەن ئاياللارنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، ئەرلىرى بىلەن بىر تۆشەكتە بولمىغان ئاياللار ئىددەت تۇتمايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى قويۇۋەتسەڭلار، بۇ چاغدا ئۇلار سىلەر ئۈچۈن ئىددەت تۇتماسلىقى كېرەك﴾②.

ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى بالىنى تۇغۇش بىلەن تۈگەيدۇ. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾③.

بالاغەت يېشىغا يەتمىگەنلىكتىن ھەيز كۆرمەيدىغان، شۇنداقلا ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئاياللار ئۈچ ئاي ئىددەت تۇتىدۇ. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە

---

① ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 173 ـ بەت.
② سۈرە ئەھزاب، 49 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
③ سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، (كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر...﴾[1].

بۇنىڭدىن شۇ مەلۇم بولىدۇكى، مەزكۇر ئايەت خاسلىققا ئىگە بولۇپ، ئايەتتىكى ئىددەت ئېرى بىلەن بىر تۆشەكتە بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىنغان، كىچىك ياكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ۋە ياكى ھامىلدار بولمىغان ئايال ئۈچۈن خاس ھۆكۈمدۇر.

ئىككىنچى ھۆكۈم

مەزكۇر ئايەتتىكى ﴿قُرُوءٍ﴾ دېگەن سۆز نېمە مەنىنى كۆرسىتىدۇ؟

بىز يۇقىرىدا بۇ سۆزنىڭ لۇغەتتە ھەيزگىمۇ، ھەيزدىن كېيىنكى پاكلىققىمۇ ئىشلىتىلىدىغانلىقى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق. فىقھشۇناسلار بۇ سۆزنىڭ ئايەتتىكى مەنىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشتە مۇنداق ئىككى قاراشقا كەلگەن:

1 ـ ئىمام مالىك ۋە شافىئىي: بۇ سۆز ئايەتتە پاكلىقنى بىلدۈرىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر، ئائىشە ۋە زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ مۇشۇ قاراشتا ئىكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئۇ، ئىمام ئەھمەدنىڭ (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) ئىككى قارىشىنىڭ بىرىدۇر.

2 ـ ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئەھمەد (يەنە بىر رىۋايىتىدە): بۇ سۆز ھەيزنى بىلدۈرىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۆمەر، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، ئەبۇ مۇسا، ئەبۇ دەرداﺋ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ۋە باشقىلارنىڭ مۇشۇ قاراشتا ئىكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

ئىمام مالىك ۋە شافىئىينىڭ دەلىللىرى

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قاراشلىرىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن بىرقانچە دەلىل كۆرسەتكەن بولۇپ، تۆۋەندە ئۇنى قىسقىچە بايان قىلىمىز:

1 ـ ﴿ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ دېگەن سۆزدىكى تا ھەرپى ئەرەب تىلىدىكى ساناق سان قائىدىسىگە ئاساسەن مۇزەككەرلىكنى بىلدۈرىدۇ. پاكلىق مەنىسىدە ئىشلىتىلگەن الطهر دېگەن سۆزمۇ مۇزەككەرلىكنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا ئۇ پاكلىق مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەگەر ئۇ ھەيز مەنىسىنى ئىپادىلىگەن بولسا، «ثلاث قروء» دېگەن لەۋزى بىلەن كەلگەن بولاتتى. چۈنكى، ھەيز مۇئەننەسلىكنى بىلدۈرىدۇ.

2 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «الأقراء» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلەمسىلەر؟ ئۇ «الأطهار» يەنى پاكلىق دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «ئاياللار بۇ نەرسىنى ياخشى بىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلار بۇ نەرسە بىلەن سىنالغان.»[1]

---

[1] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

3 ـ الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار﴾②.

ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ئاياللارنى ئىددەت ۋاقتىدا تالاق قىلىڭلار، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ. ھەيز ۋاقتىدا تالاق قىلىش چەكلەنگەن بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئايەت ئۇلارنى پاكلىق ۋاقتىدا تالاق قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداق بولغاندا القروء دېگەن سۆز پاكلىقنى بىلدۈرىدۇ.»

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئەھمەدنىڭ دەلىللىرى

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قاراشلىرىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن تۆۋەندىكى دەلىللەرنى كۆرسىتىدۇ:

1 ـ ئىددەت تۇتۇش بەچچىداندا بالا يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن. بەچچىداندا بالىنىڭ يوقلۇقىنى پاكلىق ئەمەس، ھەيز ئىسپاتلايدۇ.

ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «مەن القروء دېگەن سۆز پاكلىق دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، دەپ قارايتتىم. بۈگۈندىن باشلاپ مەن ئۇنى ھەيز دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، دەپ قارايمەن.»③

2 ـ ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەبۇ ھۇبەيشنىڭ قىزى فاتىمىگە دېگەن مۇنۇ سۆزىنى دەلىل قىلىدۇ: «ھەيز كۈنلىرى ناماز ئۆتىمەڭ»④ (بۇ يەردە ھەيز سۆزى القروء لەفزى بىلەن كەلگەن) چۈنكى، ھەيز ۋاقتىدا ناماز ئوقۇش ھارامدۇر.

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ھامىلدار ئايال بوشانمىغىچە، ھامىلدار بولمايدىغان ئايال ھەيز كۆرۈش بىلەن بەچچىداندا بالا يوقلۇقىنى ئىسپاتلىمىغىچە ئەرگە تەگمەيدۇ.»⑤ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھامىلدار بولمايدىغان ئايالنى ھەيز كۆرۈش بىلەن بەچچىداندا بالىنىڭ يوقلۇقىنى ئىسپاتلاشقا بۇيرۇغان.

دېدەكلەرنى سېتىۋېلىشتا ئۇلارنىڭ بەچچىدانلىرىدا بالا يوقلۇقىنى ئىسپاتلايدىغان نەرسىنىڭ ھەيز ئىكەنلىكىگە ئۆلىمالار بىرلىككە كەلگەن. شۇنىڭدەك ئىددەت تۇتۇشمۇ ھەيز بىلەن بولۇشى كېرەك. چۈنكى، مەقسەت بىردۇر. ئۇ بولسىمۇ بەچچىداندا بالا يوقلۇقىنى ئىسپاتلاشتۇر.

4 ـ الله تائالا: ﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك

---

① ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 94 ـ بەت. ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 185 ـ بەت.
② سۈرە تەلاق، 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
③ ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر في ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 259 ـ بەت.
④ ئىمام دارۇقۇتنى رىۋايەت قىلغان. ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 205 ـ بەت.
⑤ ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 435 ـ بەت.

www.munber.org

بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر﴾[1] دېگەن سۆزىدە ئىددەت ئۈچۈن ھەيزنىڭ ئورنىغا ئاينى كەلتۈرگەن. مانا بۇ، ئىددەت ئۈچۈن پاكلىق ئەمەس، ھەيزنىڭ ئېتىبارغا ئېلىنىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ، ھەنەفى مەزھەبىدىكىلەرنىڭ ئەڭ كۈچلۈك دەلىلىدۇر.

5 ـ ئەگەر ئىددەتنى ھەيز بىلەن ھېسابلىساق، ئۈچ قېتىملىق ھەيزنىڭ تولۇق ئۆتۈشىگە كاپالەتلىك قىلىش مۇمكىن بولىدۇ. چۈنكى، تالاق قىلىنغان ئايال ئۈچىنچى قېتىم ھەيز كۆرۈش بىلەن ئىددەتتىن چىقىدۇ. ئەكسىچە، ئىددەتنى پاكلىق بىلەن ھېسابلىساق، بىر ئادەم خوتۇنىنى پاكلىقنى ئۇ ئاخىرقى كۈنلىرىدە تالاق قىلسا، ئۇ خوتۇن ئىككى پاكلىقنى ۋە ئۈچىنچى پاكلىقنىڭ بىر قىسمىنى ئۆتكۈزىدۇ. شۇڭا بىزنىڭ قارىشىمىز ئەڭ كۈچلۈك ھېسابلىنىدۇ[2].

كۈچلۈك قاراش

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئەھمەدنىڭ قارىشى كۈچلۈكتۇر. چۈنكى، سەھىھ ھەدىسلەر ئۇنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئىددەت تۈتۈشتىن مەقسەت بەچچىدانىدا بالا يوقلۇقىنى ئىسپاتلاشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇ، پاكلىق بىلەن ئەمەس، ھەيز بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ.

ئىمام ئىبنى قەييىم «زادۇلمەئاد»ناملىق كىتابىدا بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرۈپ ۋە ئۇنىڭغا دەلىل كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، «قەرئ» دېگەن سۆز شەرىئەت بەلگىلىگۈچىنىڭ سۆزىدە پەقەت ھەيز ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ ئۇنىڭ سۆزىدە بىرمۇ يەردە پاكلىق ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن ئەمەس. شۇڭا ئايەتتىمۇ ئۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى شەرىئەت بەلگىلىگۈچىنىڭ سۆزىدىكى ئۇقۇمۇشلۇق ۋە تونۇشلۇق بولغان مەنىدە ئېلىش ئەڭ ياخشىدۇر، بەلكى ئۇنىڭدىن شۇ مەنە مۇقەررەرلىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇ ھۇبەيشنىڭ قىزى فاتىمەگە: «ھەيز كۈنلىرى ناماز ئۆتىمەڭ» دېگەن. ھالبۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللّٰه نىڭ نامىدىن سۆزلەيدۇ. قۇرئان كەرىممۇ ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ تىلى بىلەن نازىل بولغان. ئەگەر ئۇنىڭ ئۇ سۆزىدىن ئىككى مەنىنى ئىپادىلەيدىغان ئورتاق سۆز كۆزدە تۇتۇلغان بولسا، ئۇنى ئۇنىڭ باشقا سۆزلىرىدىمۇ شۇنداق مەنىدە ئېلىش ۋاجىپ بولاتتى. بىراق ئۇنىڭ ھېچ بىر سۆزىدە باشقا مەنىنى ئىرادە قىلغانلىقى ئىسپاتلانمىغان. گەرچە ئۇ سۆز باشقىلارنىڭ سۆزىدە باشقا مەنىنى ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، بىز خىتاب قىلىنغان قۇرئاننىڭ تىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلىدۇر. شەرىئەت بەلگىلىگۈچىنىڭ القرء دېگەن سۆزنى ھەيز مەنىسىدە ئىشلەتكەنلىكى ئىسپاتلانغان ئىكەن، بۇ ئۇنىڭ تىلى ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ، نەتىجىدە ئۇ سۆزنى ئۇنىڭ سۆزىدە ھەيز مەنىسىدە ئېلىش مۇئەييەنلىشىدۇ. بۇ مەنىنى اللّٰه تائالانىڭ: ﴿بەچچىدانلىرىدىكى اللّٰه

---

[1] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] تەپسىلى دەلىللەر ئۈچۈن ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 185 ـ بېتىگە، ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 434 ـ بېتىگە، ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 96 ـ بېتىگە ۋە ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 206 ـ بېتىگە قاراڭ.

ياراتقان نەرسىنى (يەنى بالىنى ياكى ھەيزنى) يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس﴾ دېگەن سۆزنىڭ مەزمۇنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلارنىڭ قارىشىدا الله ياراتقان ئۇ نەرسە بالا ۋە ھەيزدىن ئىبارەتتۇر.

الله تائالا يەنە: ﴿ئايالىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر﴾[1] دەپ، ھەر ئاينى بىر ھەيزنىڭ باراۋىرىگە قىلدى ۋە ھۆكۈمنى پاكلىقنىڭ بولماسلىقىغا ئەمەس، ھەيزنىڭ كەلمەسلىكىگە باغلىق قىلدى.

الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار﴾[2]. بۇ ئايەت ئۇلارنى ئىددىتىنىڭ ئىچىدە ئەمەس، كەلمەكچى بولغان ئىددىتىگە لايىق تالاق قىلىڭلار دېگەن مەنىنى بېرىدۇ. ئاياللار تالاق قىلىنىدىغان ئىددەتنىڭ ۋاقتى تالاقتىن كېيىن كېلىدىكەن، تالاقتىن كېيىن كېلىدىغان ۋاقىت پەقەت ھەيزدىنلا ئىبارەتتۇر. شەك ـ شۈبھىسىزكى، پاك ئايال پاكلىقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ پاكلىقنى كۈتمەيدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزى تۇرۇۋاتقان پاكلىق ھالىتىدىن كېيىن كېلىدىغان ھەيز ۋاقتىنى كۈتىدۇ.»[3]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

الله تائالانىڭ: ﴿بەچچىدانلىرىدىكى الله ياراتقان نەرسىنى يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس﴾ دېگەن سۆزى نېمە مەنە بېرىدۇ؟

تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق بىرقانچە قاراشقا كەلگەن:

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: ﴿بەچچىدانلىرىدىكى الله ياراتقان نەرسە﴾ بالىدۇر. ئۇ ئۆمەر، ئىبنى ئابباس ۋە مۇجاھىدنىڭ سۆزىدۇر.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ھەيزدۇر.» ئۇ ئىكرىمە، نەخەئى ۋە زۆھرىنىڭ سۆزىدۇر.

قالغانلار مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ بالا ۋە ھەيزدۇر.» ئۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ سۆزىدۇر. ئىبنۇل ئەرەبىمۇ مۇشۇ سۆزنى تاللىغان.

ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «ئۈچىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ سۆزى ئەڭ توغرىدۇر. چۈنكى، الله تائالا خوتۇن كىشىنى ئۆزىنىڭ بەچچىدانىغا ئامانەتدار قىلدى. بۇ ھەقتە ئۇنىڭ سۆزى قوبۇل قىلىنىدۇ. نېمىشقا دېگەندە، ئۇنىڭ بەچچىدانىدا نېمە بارلىقىنى ئۇنىڭ خەۋىرىسىز بىلىشنىڭ ھېچ يولى يوق. ئەگەر ئۇنىڭ يالغان سۆزلىگەنلىكى ئاشكارا

---

[1] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە تەلاق، 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ئىمام ئىبنى قەييۇمنىڭ «زادۇلمەئاد» ناملىق كىتابى، 3 ـ جىلد، 96 ـ بەت.

www.munber.org

بولۇپلا قالمىسا، ئۇنىڭ بەچچىدانىدا بالا بارلىقى ياكى بالا يوقلۇقى ھەققىدىكى سۆزىگە پۈتۈن ئۈممەتنىڭ ئەمەل قىلىدىغانلىقىدا ھېچ ئىختىلاپ يوق.»[①]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئاياللارنىڭ بەچچىدانلىرىدا بار نەرسىنى يوشۇرۇشنى ھارام قىلدى. چۈنكى، ئۇ ئەرنىڭ يېنىشىۋېلىش ھەققىگە ۋە نەسەبنىڭ ئارىلىشىپ كەتمەسلىكىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىدۇر. خوتۇن كىشى بەچچىدانىدا ئېرىنىڭ بالىسى بولسىمۇ، ئىددىتىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ئېيتىشى، ئاندىن ئەرگە تېگىشى، نەتىجىدە بۇ نەسەبنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشىگە ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن. ئېرىنى يېنىشىۋېلىش ھەققىدىن مەھرۇم قىلىپ قويىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا الله تائالا ئاياللارنىڭ بەچچىدانلىرىدىكى بالا ۋە ھەيزنى يوشۇرۇشنى ھارام قىلدى.

تۆتىنچى ھۆكۈم

مەزكۇر ئايەت تالاق قىلىنغان ھەممە ئايالنى ئۆز ئىچىگە ئالامدۇ؟

﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۆزلىرى ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە كۈتىدۇ﴾ دېگەن ئايەت يېنىشقىلى بولىدىغان ۋە يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئاياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر﴾ دېگەن سۆزى يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئاياللارغىلا خاستۇر. چۈنكى، يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىۋېتىلگەن ئايال ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولۇپ بولغان بولىدۇ.

ئىبنى كەسىر (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئاياللارغا خاستۇر. ئەمما يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئاياللارغا كەلسەك، بۇ ئايەت نازىل بولغان چاغدا يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىش دېگەن گەپ يوق ئىدى. بۇ ئىش پەقەت تالاقنى ئۈچكە قىسقارتقاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ ئايەت نازىل بولغان چاغدا ئەر كىشى خوتۇنىنى يۈز قېتىم تالاق قىلىۋەتسىمۇ، يېنىشىۋېلىش ھەققىگە ئىگە ئىدى. تالاق قىلىش ئۈچ قېتىمغا قىسقارتىلغاندىن كېيىن كىشىلەر يېڭى نىكاھ بىلەن يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايال، ھەرگىز يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايال دەپ ئايرىيدىغان بولدى.»[②]

بەشىنچى ھۆكۈم

يېنىشقىلى بولىدىغان تالاقنىڭ ھۆكمى نېمە؟

[①] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان»ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 186 ـ بەت.
[②] ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 271 ـ بەت.

يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق شۇكى، ئايال كىشى ئىددەت ئىچىدىلا بولىدىكەن، ئەرنىڭ يېڭىدىن نىكاھ قىلماستىن، يېڭىدىن مەھرى ھەققى بەرمەستىن ۋە خوتۇنىنىڭ رازىلىقىنى ئالماستىن يېنىشىۋېلىش ھەققى بولىدۇ. ئەگەر ئەر خوتۇنى بىلەن ئىددەت ئىچىدە يېنىشماي، ئىددەت تۈگەپ كەتسە، خوتۇنى ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ئاجراپ كېتىدۇ. شەرىئەت بەلگىلىگۈچى الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر﴾ دېگەن سۆزى بىلەن ئەرنىڭ يېنىشىۋېلىش ھەققىنى بېكىتكەن. يەنى ئاياللىرى ئىددەتنى كۈتۈپ تۇرىۋاتقان ۋاقىت ئىچىدە ئەرلىرى ئۇلار بىلەن يېنىشىۋېلىشقا ئەڭ ھەقلىق كىشىلەردۇر.

يېنىشىۋېلىش ئەرنىڭ ھەققى بولغان ئىكەن، ئايالنىڭ رازىلىقىنى ئېلىش ۋە ئۇنىڭغا بىلدۈرۈش شەرت قىلىنمايدۇ. ئۇ ئايال ۋەلىيگىمۇ موھتاج بولمايدۇ. شۇنداقلا يېنىششقا گۇۋاھچىلارنى گۇۋاھ قىلىشمۇ شەرت قىلىنمايدۇ. پەقەت ئەر خوتۇنى بىلەن يېنىشىپ بولغاندىن كېيىن خوتۇنىنىڭ يېنىشقانلىقىنى رەت قىلىش خەۋپى بولغانلىقتىنلا يېنىشقانلىقىقا گۇۋاھچىلارنى گۇۋاھ قىلىش ياخشى دەپ قارىلىدۇ.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە مالىكنىڭ قارىشىدا سۆز بىلەن يېنىشۋالغىلى بولىدۇ. مەسىلەن ئەر: خوتۇنۇمنى نىكاھىمدا ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ياندىم، دەيدۇ. سۆيۈۋېلىش، ھېسسىيات بىلەن قۇچاقلاش ۋە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش قاتارلىق ھەرىكەتلەر بىلەنمۇ يېنىشۋالغىلى بولىدۇ.

ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «يېنىشقانلىقنى ئوچۇق سۆزلىمەي تۇرۇپ يېنىشقىلى بولمايدۇ. جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە ۋە ئۇنىڭغا ئىنتىلدۈرىدىغان ئىشلارنى قىلىشقىمۇ، بولمايدۇ. چۈنكى، تالاق ئارىدىكى نىكاھنى يوق قىلىدۇ.»

ئىمام شەۋكانى مۇنداق دەيدۇ: «بىرىنچى قاراشتىكىلەر ھەقلىقتۇر. چۈنكى، ئىددەت ئىچى ئىختىيارلىق مۇددىتىدۇر. ئىختىيارلىق سۆز بىلەنمۇ، ھەرىكەت بىلەنمۇ دۇرۇس بولىۋېرىدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر﴾ دېگەن سۆزىنىڭ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇغىن» دېگەن سۆزىنىڭ زاھىرى مەنىلىرى ھەرىكەت بىلەنمۇ يېنىشىۋېلىشنىڭ دۇرۇس بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدا سۆز خاس قىلىنمىغان. كىمكى خاسلىقنى داۋا قىلىدىكەن، دەلىل كەلتۈرۈشى لازىم.»[1]

ئالتىنچى ھۆكۈم

بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلسا، ئۈچ تالاق بولامدۇ ياكى بىر تالاق بولامدۇ؟

[1] ئىمام شەۋكانىنىڭ «نىيلۇل ئەۋتار» ناملىق كىتابى، 6 ـ جىلد، 214 ـ بەت.

www.munber.org

الله تائالانىڭ: ﴿تالاق ئىككى قېتىمدۇر﴾ دېگەن سۆزى تالاقنىڭ ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىرىنىڭ ئارقىدىن بىرى بولۇش لازىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلسا، ئۈچ تالاق بولامدۇ ياكى بىر تالاق بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئۆلىمالار ھەرخىل قاراشتا كەلدى:

كۆپچىلىك ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە تۆت مەزھەب ئىماملىرى ئۈچ تالاق بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ ئايەتنى چۈشىنىشتىكى ئىختىلاپلىرىغا ئاساسەن بىر سۆز بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق يا ھارام دەرىجىسىدە، يا مەكروھ دەرىجىسىدە ئۈچ تالاق بولىدۇ.

زاھىرى مەزھىبىدىكىلەرنىڭ بەزىلىرى بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلسا، بىر تالاق بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. تاۋۇس ۋە ئىبنى تەيمىيە، شۇنداقلا شىئە ئەقىدىسىدىكىلەرنىڭ ئىمامىيە مەزھىبىدىكىلەرمۇ مۇشۇ قاراشتا بولغان. كېيىنكى دەۋردە ئۆتكەن فىقھشۇناسلارمۇ كىشىلەرنىڭ ئۈستىدىن قىيىنچىلىقلارنى كۆتۈرۈش، تالاق ۋەقەلىرىنى ئازايتىش ۋە ھالاللاش بۇزۇقچىلىقىدىن قېچىش ئۈچۈن مۇشۇ قاراشنى تۇتقا قىلغان.

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

كۆپچىلىك ئۆلىمالار بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق بولىدىغانلىقىغا تۆۋەندىكىدەك دەلىل كۆرسىتىدۇ:

1 - شەك - شۈبھىسىزكى، الله تائالا تالاق قىلىش ئۈچۈن مۇئەييەن چەك بەلگىلەپ بەردى، بىر قېتىم تالاق قىلىپ بولغاندىن كېيىن يەنە بىر قېتىم تالاق قىلىش يولىنى كۆرسىتىپ بەردى ۋە ئۇنىڭ پۇشايمان قىلىشىغا تەقەززا بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بۇ ئىشتا ئۇنىڭغا مەلۇم ئارىلىق بەلگىلەپ بەردى. ئەگەر ئىنسان بۇ رۇخسەتتىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئۈچ تالاق قىلسا، ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ خوتۇنىنى ئىككى قېتىم تالاق قىلىش ھەققى بار. ئۈچىنچى تالاق بىلەن خوتۇنى ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۇ خوتۇنىنى بىرلا سۆزگە يىغىپ تالاق قىلسۇن ياكى ئايرىم - ئايرىم تالاق قىلسۇن ئوخشاشتۇر. ئىسلام دىنى ئۇنى ھەققىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇش ۋە پايدىلىق بولغان ئىشنى قىلىشقا تەۋسىيە قىلدى. ئەگەر ئۇ بۇنىڭدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئىشنى ئۆزىگە تەسلەشتۈرۈۋالسا، ئۆزىنىڭ ئۆۋالى ئۆزىگە بولىدۇ.

2 - مۇنداق بىر ۋەقە رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىر ئادەم ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلغانلىقىنى ئېيتتى. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى. ھەتتا مەن، ئۇ ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم. ئاندىن ئۇ: سىلەرنىڭ بىرىڭلار ھاماقەتلىك قىلىپ خوتۇنىنى تالاق قىلىدۇ، ئاندىن: ئى ئىبنى ئابباس! ئى ئىبنى ئابباس! دەيدۇ، الله

تائالا: ﴿كىمكى اللّٰه دىن قورقىدىكەن، اللّٰه ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ﴾[①] دېگەن، سەن اللّٰه دىن قورقماپسەن، مەن ساڭا چىقىش يولى تاپالمىدىم، سەن پەرۋەردىگارىڭ اللّٰه تائالاغا ئاسىيلىق قىلىپسەن، خوتۇنىڭ سەندىن پۈتۈنلەي ئاجراپ كېتىپتۇ، دېدى.»[②]

3 ـ ئۇلار يەنە ساھابىلارنىڭ بىردەك قارىشىنى دەلىل كەلتۈرىدۇ: ئەينى زاماندا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق بولىدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلغاندا ساھابىلار ئۇ ھۆكۈمنى ئېتىراپ قىلغان، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ھۆكمىگە ساھابىلاردىن ھېچكىم قارشى چىقمىغان. مانا بۇ ئۇلارنىڭ بۇ مەسىلىدە بىرلىككە كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىمام بۇخارىمۇ بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق بولىدۇ، دەپ قارىغان ۋە اللّٰه تائالانىڭ: ﴿(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم﴾ دېگەن سۆزىگە ئالاھىدە بىر باب ئاجرىتىپ: «ئۈچ تالاق قىلغان كىشى ھەققىدە» دەپ ئىسىم قويغان. ئىمام بۇخارى بۇ سانىنىڭ پەقەت ئەرلەرگە كەڭچىلىك قىلىش ئۈچۈن بېكىتىلگەنلىكىگە، كىمكى ئۆزىگە تارلاشتۇرىۋالسا، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشنىڭ لازىملىقىغا ئىشارەت قىلغان.[③]

ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

بىر سۆز بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق ھېسابتا بىر تالاق بولىدۇ، دېگۈچىلەر شۇنداق دەلىل كۆرسىتىدۇكى، ئىمام ئەھمەد ۋە مۇسلىم تاۋۇستىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا، ئەبۇ بەكرىنىڭ زامانىدا ۋە ئۆمەرنىڭ خەلىپىلىكىنىڭ دەسلەپكى ئىككى يىلىدا بىر سۆز بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق ھېسابتا بىر تالاق بولاتتى. كېيىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب: ئادەملەر تەمكىنلىك تەلەپ قىلىدىغان ئىشتا ئالدىراڭغۇلۇق قىلىدىغان بولۇپ كەتتى، ئەگەر بىز تالاقنى ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىدىن چىققىنىغا ھۆكۈم قىلساق قانداق؟ دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۇنى ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىدىن چىققىنىغا ھۆكۈم قىلدى.»[④]

ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللّٰه تائالا: ﴿(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر﴾ دېگەن سۆزى ئارقىلىق تالاقنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم

---

① سۈرە تەلاق، 2 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

② ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 452 ـ بەت. رىۋايەتلەرنىڭ بىرىدە بايان قىلىنىشىچە سورىغۇچى ئىبنى ئابباسقا: «مەن خوتۇنۇمنى يۈز تالاق قىلىۋەتتىم» دېگەن. ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: «ئۈچ تالاق خوتۇنۇڭنى ساڭا ھارام قىلىپتۇ، قالغان 97 تالاقتا كەلسەك، ئۇنىڭ بىلەن اللّٰه نىڭ ئايەتلىرىنى مەسخىرە قىلىپسەن» دېگەن.

③ سەھىھ بۇخارىغا قاراڭ. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 128 ـ بەت. ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 189 ـ بەت.

④ سەھىھ مۇسلىمغا قاراڭ. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 132 ـ بەت. ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 238 ـ بەت.

www.munber.org

بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. يەنى تالاق بىرىدىن كېيىن يەنە بىرى بولىدۇ. ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنغان كىشى بىرىدىن كېيىن بىرى بولىدىغان نەرسىنى بىرلا قېتىمدا ۋۇجۇتقا چىقىرىشقا قادىر بولالمايدۇ. مەسىلەن: لەنەت ئېيتىششىنى ئالساق، ئۇ چوقۇم ئايرىم - ئايرىم بولۇشى كېرەك. ئەگەر لەنەت ئېيتقۇچى: سۆزۈمنىڭ راست ئىكەنلىكىگە الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ تۆت قېتىم گۇۋاھلىق بېرىمەن، دېسە، بىر قېتىم ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر زىنا قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلغۇچى: زىنا قىلغانلىقىمنى تۆت قېتىم ئىقرار قىلىمەن، دېسە، بىر قېتىم ھېساب بولىدۇ.»

ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «شەرىئەت بەلگىلىگۈچى مۇسۇلماندىن ھەر نامازنىڭ ئارقىدىن پەرۋەردىگارى الله قا 33 قېتىمدىن تەسبىھ ئېيتىشنى، ھەمدى ئېيتىشنى ۋە تەكبىر ئېيتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇنىڭ بىرلا سۆز بىلەن: «33 سۇبھانەللاھ ئېيتىمەن» دېيىشى كۇپايە قىلمايدۇ. ئۇ شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن ئىشنى ئادا قىلغان بولۇشى ئۈچۈن چوقۇم ئايرىم - ئايرىم تەسبىھ ئېيتىشى كېرەك.»

ئىمام ئىبنى قەييۇم (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) «ئەئلامۇل مۇۋققىئىين» ناملىق كىتابىدا بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئۇزۇن توختىلىدۇ ۋە ئىبنى تەيمىيەنىڭ قارشىنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئىمام شەۋكانىمۇ «نەيلۇل ئەۋتار» ناملىق كىتابىدا شۇنداق قىلىدۇ. ئۇنىڭ كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرىنى رەت قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس يازغان بىر كىتابچىسى بار.

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: ئىككىنچى قاراشتىكىلەر كۆرسەتكەن ھەممە دەلىللەر كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرىنى ۋە ساھابىلارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشىنى رەت قىلىشقا تەڭ تۇرالمايدۇ. بۇ مەسىلىدە ساھابىلارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشى دەلىل - پاكىت بولۇشقا يېتەرلىكتۇر. بىز الله تائالانىڭ، دىنىغا مۇشۇنىڭغا ئاساسەن ئەمەل قىلىمىز ۋە بۇنى توغرا دەپ ئېتىقاد قىلىمىز. چۈنكى، ساھابىلار بىرلىككە كەلگەن مەسىلىگە ۋە فىقھشۇناسلار بىرلىككە كەلگەن مەسىلىگە قارشى چىقىش ئاددىي ئىش ئەمەس.

بۇ مەسىلە ھەققىدە بىز ئەللامە قۇرتۇبى (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە يازغان مۇنۇ قۇرلارنى نەقىل قىلساق ياخشى بولىدۇ: «پەتىۋا ئىماملىرى بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق بولىدىغانلىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. ئۇ كۆپچىلىك سەلەف ئۆلىمالىرىنىڭ قارىشىدۇر. تاۋۇس ۋە زاھىرى مەزھەبىدىكىلەرنىڭ بەزىلىرىدىن ئىبارەت ناھايىتى ئاز ساندىكى كىشىلەر بىر سۆز بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق بىر تالاق بولىدۇ دەيدۇ. داۋۇد زاھىرىنىڭ: ئۈچ تالاق بولمايدۇ، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. كۆپچىلىك سەلەف ئۆلىمالىرى ۋە ئىماملار ئۈچ تالاق بولىدۇ، ئۈچ تالاقنى بىراقلا بىر سۆز بىلەن قىلسۇن ياكى ئايرىم - ئايرىم قىلسۇن ئارىدا ھېچ پەرق يوق دەپ قارايدۇ. بىر سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلسا، بىر تالاق بولىدۇ، دېگەنلەر تۆۋەندىكى ئۈچ ھەدىسنى دەلىل قىلىدۇ:

بىرىنچى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ ھەدىسى بولۇپ، ئۇنى تاۋۇس، ئەبۇ سەھبائ ۋە ئىكرىمە رىۋايەت قىلغان.

ئىككىنچى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ ھەدىسى بولۇپ، ئۇ خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇغان. ئۇ تالاق بولسا بىر قېتىم ھېسابلانغان.

ئۈچىنچى، رۇكانە دېگەن ئادەم خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇغان. بۇ يېنىشىۋېلىش تالاقنىڭ بىر قېتىم ھېسابلانغانلىقىنى تەقەززا قىلىدۇ.

بۇ ھەدىسلەرگە مۇنداق جاۋاب بېرىلىدۇ: ئىمام تاھاۋى بايان قىلىدۇكى، سەئىد ئىبنى جۇبەير، مۇجاھىد ۋە ئەتائ قاتارلىقلار خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن ئادەم ھەققىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۇ پەرۋەردىگارىغا ئاسىيلىق قىلىپتۇ، خوتۇنى ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ئاجراپ كېتىپتۇ، خوتۇنى باشقا ئەرگە تېگىپ ئاجراشمىغىچە ئۇ ئۇنى نىكاھىغا ئالالمايدۇ.»

بۇ ئۈچ كىشىنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباستىن قىلغان رىۋايىتى كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىغا ئۇيغۇن بولۇپ، تاۋۇس[1] ۋە باشقىلارنىڭ رىۋايىتىدە سەۋەنلىك بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ئۆزىنىڭ قارىشىنى ياقلاپ، ساھابىلارنىڭ قارىشىغا قارشى چىقىدىغان ئادەم ئەمەس ئىدى.

ئىبنى ئابدۇل بەر مۇنداق دەيدۇ: «تاۋۇسنىڭ رىۋايىتىدە سەۋەنلىك ۋە خاتالىق بار. ھىجاز، شام، ئىراق شەھەرلىرىنىڭ، شەرق ۋە غەرب تەرەپتىكى شەھەرلەرنىڭ فىقھشۇناسلىرىدىن ھېچ بىرى ئۇ ھەدىسنى دەلىل سۈپىتىدە قوللانمىغان.»

ئەلباجى مۇنداق دەيدۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ ھەدىسىنى سۆزى ئېتىبارىغا ئېلىنمايدىغان كىشىلەر باشقىچە قىلىپ چۈشەندۈرگەن. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس بولسا كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىغا قايتقان. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسىلىدە "بىرلىككە كېلىش" بارلىققا كەلگەن. بۇ مەسىلىدە قايىسى دەلىلمىزگە كەلسەك، بۇ تالاقنى ئۇنىڭغا ئىگە بولالايدىغان ئادەم سادىر قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ.»

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ ھەدىسىگە كەلسەك، ئۇ خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن. ھالبۇكى، ئۇنىڭ خوتۇنى ھەيزلىك ھالىتىدە ئىدى... ئىمام دارۇقۇتنى بۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچىلارنىڭ ھەممىسى شىئە

[1] تاۋۇسنىڭ رىۋايىتى ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسائى ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسنى كۆرسىتىدۇ: ئەبۇ سەھبائ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسقا: بىلەمسەنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ۋە ئەبۇ بەكرىنىڭ زامانىدا بىر سۆز بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق بىر تالاق بولاتتى، ئۆمەرنىڭ خەلىپىلىكىدە ئۈچ تالاق بولامدۇ؟ دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس: شۇنداق، بىلىمەن دېدى.

www.munber.org

مەزھەبىدىكىلەردۇر. ئەسلى ساغلام ساقلانغان رىۋايەت شۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر خوتۇنىنى ھەيزلىك ھالىتىدە بىر تالاق قىلىۋەتكەن.»[1]

رۇكانەنىڭ ھەدىسىگە كەلسەك، ئېيتىلىشىچە بۇ ھەدىسنىڭ لەۋزىدە ئوخشىماسلىق، سەنەدىدە ئۈزۈكلۈك يۈز بەرگەن بولۇپ، دەلىل قىلىشقا شەرتى توشمايدىكەن. ئۇنى ئىكرىمە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا: رۇكانە ئايالىنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «خوتۇنىڭنى قايتۇرۇپ ئەكىلىۋالغىن» دېدى، دەپ بايان قىلىنغان.

بۇ ھەدىس ئەسلىدە مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: رۇكانە خوتۇنىنى يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىۋەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن نىمىنى ئىرادە قىلغانلىقىنى قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ ئېيتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ پەقەت بىر تالاقنى ئىرادە قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشتۇرۇپ قويدى[2].

دېمەك، بۇ ھەدىسنىڭ ئىسمىدا ۋە لەۋزىدە ئەنە شۇنداق ئوخشىماسلىق يۈز بەرگەن بولۇپ، ئۇنى دەلىل قىلىشقا بولمايدۇ»[3].

قىسقىسى، كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى دەلىل قىلىش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەڭ كۈچلۈك دەلىل بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. بولۇپمۇ ساھابىلارنىڭ ۋە ئىجتىھادچى ئىماملارنىڭ بىرلىككە كېلىشى بىلەن ئۇ تېخىمۇ كۈچلۈك دەلىل بولىدۇ.

يەتتىنچى ھۆكۈم

اللہ تائالانىڭ ﴿تالاق ئىككى قېتىمدۇر﴾ دېگەن سۆزى نېمە مەنىنى كۆرسىتىدۇ؟

تەپسىرشۇناسلار اللہ تائالانىڭ ﴿تالاق ئىككى قېتىمدۇر﴾ دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى ھەققىدە بىرقانچە قاراشلارغا كەلگەن بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندە يىغىنچاقلاپ بايان قىلىمىز:

---

[1] بۇ ھەدىسنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق بولۇپ، نافىئ، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەردىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا خوتۇنىنى ھەيزلىك ھالىتىدە تالاق قىلىۋەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر بۇ مەسىلىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇغىن» دېگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

[2] بۇ ھەدىسنى ئىمام دارۇقۇتنى ئۆزىنىڭ سۈنەنىدە رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلىدۇ: رۇكانە خوتۇنى سۇھەيمەنى يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىۋېتىدۇ. ئاندىن ئەۋھالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خەۋەر قىلىپ: اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن پەقەت بىر تالاقنى ئىرادە قىلغان ئىدىم دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سەن پەقەت بىر تالاقنى ئىرادە قىلدىڭمۇ؟ دەيدۇ. رۇكانە: اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن پەقەت بىر تالاقنى ئىرادە قىلغان ئىدىم دەيدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشتۇرۇپ قويىدۇ. ئاندىن ئۇ خوتۇنىنى ئۆمەرنىڭ زامانىدا ئىككىنچى قېتىم، ئوسماننىڭ زامانىدا ئۈچىنچى قېتىم تالاق قىلىدۇ.

[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 131 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 136 ـ بەت.

1 ـ شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن باشقىسى شەرىئەتتە بەلگىلەنمىگەن دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئايەت ئىلگىرىكى ئايەتلەردىن مۇستەقىل مەنىگە ئىگە. بۇ، ھەججاج ئىبنى ئەرتەئەنىڭ ۋە رافىزىلەرنىڭ قارىشىدۇر.

2 ـ سۈننەتكە ئۇيغۇن تالاق ئىككى قېتىمدۇر دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ۋە مۇجاھىدنىڭ، ھەمدە ئىمام مالىكنىڭ قارىشىدۇر.

3 ـ يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق ئىككى قېتىمدۇر، دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ، قەتادە، ئۇرۋە ۋە كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر.

ئىمام شەۋكانى «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «مەزكۇر تالاق ئىلگىرىكى ئايەتنىڭ دەللى بىلەن يېنىشقىلى بولىدىغان تالاقنى كۆرسىتىدۇ. يەنى ئەرلەر ئۈچۈن يېنىشىش ھەققى بار بىرىنچى ۋە ئىككىنچى قېتىملىق تالاقتىن ئىبارەت ئىككى قېتىمدۇر. ئۈچىنچى قېتىملىق تالاقتىن كېيىن يېنىشىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. چۈنكى، اﷲ تائالا «ئىككى تالاقتۇر» دېمەستىن، ﴿ئىككى قېتىمدۇر﴾ دېدى. مانا بۇ، ئىككى تالاقنىڭ بىرلا قېتىمدا ئەمەس، بىرىدىن كېيىن بىرى بولۇشىنى كۆرسىتىدۇ.»[1]

سەككىزىنچى ھۆكۈم

ئەرنىڭ خوتۇنىنى تالاق قىلىش بەدىلىگە ئۇنىڭدىن مال ئېلىشى دۇرۇس بولامدۇ؟

اﷲ تائالا ئەرنى خوتۇنىنى قويۇپ بەرگەندە چىرايلىقچە قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى ۋە ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ اﷲ نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى بولمىسىلا، ئەرنى خوتۇنىغا بەرگەن مەھرىدىن بىرەر نەرسىنى ئېلىۋېلىشتىن توستى. ﴿اﷲ نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، اﷲ بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزەڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ﴾.

اﷲ ئەر خوتۇن ئىككىسىگە بەلگىلەپ بەرگەن بەلگىلىمىلەرگە رىئايە قىلىش بولسا، ئۆزئارا ياخشى ئۆتۈش، ئىتائەت قىلىش، ئەر ـ خوتۇن ھەر بىر ـ بىرىنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلىش قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر چىقىشالماسلىق ۋە قارشىلىشىش ئوتتۇرىغا چىقىپ، بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈش ۋە نەپرەتلىنىش سەۋەبلىرى ھاكىمىيەت ئورنىغا ئۆتسە، خوتۇنىنىڭ بەدەل تۆلەپ خېتىنى ئېلىشى، ئەرنىڭمۇ خوتۇنى بەرگەن مالنى قوبۇل قىلىشى دۇرۇس بولىدۇ.

خوتۇنىنى بۇ خىل شەكىلدە تالاق قىلىش ”خۇلئى“ دەپ تونۇلۇپ كەلگەن بولۇپ، فىقھشۇناسلار ئۇنى «ئەرنىڭ خوتۇنىدىن بەدەل ئېلىپ ئاجرىشىپ كېتىشى» دەپ تەرىپ قىلغان. ئەرنىڭ بەدەل ئېلىشى ئادىللىق ۋە ئىنساپپەرۋەرلىكتۇر. چۈنكى، خوتۇنغا

[1] ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 238 ـ بەت.

www.munber.org

مەھرى بەرگەن، توي چىقىملىرىنى قىلغان ۋە خوتۇنىنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىنى بەرگەن ئەردۇر. بىراق خوتۇن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە تۇزكورلۇق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، خىتىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئىنساپ قىلىپ، ئەردىن ئالغان مالنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك. بۇ ھەقتىكى ئەسلى دەلىل شۇكى، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىمام بۇخارى سابىت ئىبنى قەيسنىڭ خوتۇنىنىڭ ۋەقەلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. ئۇنىڭدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ خوتۇنغا: «ئۇنىڭ بېغىنى قايتۇرۇپ بېرەمسىز؟» دەيدۇ. ئۇ: ھەئە دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سابىتقا: «بېغىڭنى ئېلىپ ئۇنى بىر تالاق قىلغىن» دەيدۇ[1].

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: ﷲ تائالانىڭ: ﴿خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ﴾ دېگەن سۆزىگە ئاساسەن ئەر خوتۇنىدىن مەھرىگە بەرگەن مالدىن ئارتۇق مال ئالسىمۇ دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى، بۇ ئايەت ئاممىباب بولۇپ، ئازنىمۇ، كۆپنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شەئبى، زۆھرى ۋە ھەسەن بەسرى مۇنداق دەيدۇ: «ئەرنىڭ مەھرى ئۈچۈن خوتۇنغا بەرگەن نەرسىدىن ئارتۇق نەرسە ئېلىشى دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ مالنى ناھەق ئېلىۋالغان قاتارغا كىرىپ قالىدۇ. مەزكۇر ئايەت ئەرلەرنىڭ ئاياللارغا بەرگەن نەرسىسىدىن ئېلىش ھەققىدە بولغان بولغاچقا، ئارتۇق ئېلىش دۇرۇس بولمايدۇ».

كۆچلۈك قاراش شۇكى، ئارتۇق ئېلىش دۇرۇس بولىدۇ. بىراق ئۇ ياخشى ئەمەس.

فىقھشۇناسلار ”خۇلئ“ نىكاھنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ھېسابلىنامدۇ ياكى تالاق بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلدى. كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار ئۇ تالاق بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئىمام شافىئىي بۇرۇن بەرگەن پەتىۋاسىدا ئۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇش ھېسابلىنىدۇ، دېگەن. خوتۇنى خېتىنى تەلەپ قىلىپ ئاجراشقانلىقى ئۈچۈن بۇ تالاق ئەرگە ھېساب بولامدۇ ياكى ئەرگە ھېساب بولمامدۇ، دېگەن مەسىلىدە بۇ ئىختىلاپنىڭ پايدىسى ئايدىڭلىشىدۇ. بۇ مەسىلە ھەققىدىكى دەلىللەرنى تەپسىلى كۆرۈش ئۈچۈن فىقھى ھۆكۈملەر بايان قىلىنغان كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلىش لازىم[2].

توققۇزىنچى ھۆكۈم

ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ھۆكمى نېمە؟ ئۇ بىرىنچى ئېرى ئۈچۈن قانداق ھالال بولىدۇ؟

[1] بۇ ھەدىس يۇقىرىدا بايان قىلىندى.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 143 ـ بەت. ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 195 ـ بەت. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 276 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 109 ـ بەت.

اللە تائالانىڭ: ﴿ئەگەر (ئۇ) ئۇنى (يەنى خوتۇنىنى) (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ﴾ دېگەن سۆزى ئۈچ قېتىم تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ باشقا ئەرگە تەگمىگىچە بىرىنچى ئېرىگە هارام بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، اللە تائالا تالاق هۆكمىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىككى قېتىم بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى، ئاندىن ”خۇلئ“ هۆكمىنى بايان قىلدى، ئۇنىڭ ئارقىدىن: ﴿ئەگەر ئۇنى تالاق قىلسا﴾ دېدى. مانا بۇ ئۈچىنچى قېتىملىق تالاقنى كۆرسىتىدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «اللە تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇنى تالاق قىلسا﴾ دېگەن سۆزى ئۈچىنچى قېتىملىق تالاقنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئۇ ئايال باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۈچىنچى قېتىم تالاق قىلغان ئېرىگە هالال بولمايدۇ. بۇ بىرلىككە كەلگەن مەسىلە بولۇپ، ئۇنىڭدا هېچقانداق ئىختىلاپ يوق.»①

كۆپچىلىك ئۆلىمالار ۋە ئىجتىهادچى تۆت ئىمام مۇنداق دەپ قارايدۇ: اللە تائالانىڭ: ﴿(خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە﴾ دېگەن سۆزىدىكى ئەرگە تېگىش پەقەت نىكاهلىنىشنىلا ئەمەس، ئىككىنچى ئەر بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى كۆرسىتىدۇ. ئىككىنچى ئەر ئۇ ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت قىلمىغىچە ئۇ ئايال بىرىنچى ئەرگە دۇرۇس بولمايدۇ.

سەئىد ئىبنى مۇسەييەبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئۈچ قېتىم تالاق قىلىنغان ئايال ئىككىنچى ئەرگە نىكاهلىنىش بىلەنلا بىرىنچى ئەرگە دۇرۇس بولىدۇ.»② بۇ قاراش تۆۋەندىكى سەهىه هەدىسكە قارشى بولغانلىقى ئۈچۈن ئاجىزدۇر.

كۆپچىلىك ئۆلىمالار ئىبنى جەرىرنىڭ ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنهادىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ هەدىسنى دەلىل قىلىدۇ، ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنها مۇنداق دەيدۇ: رۇفائەنىڭ خوتۇنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: مەن رۇفائەنىڭ خوتۇنى ئىدىم. ئۇ مېنى يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىۋەتتى. كېيىن مەن ئابدۇررەهمان ئىبنى زۇبەيرگە تەگدىم. بىراق ئۇنىڭ ئۇ نەرسىسى كىيىمنىڭ پېشىغا ئوخشاشكەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇ خوتۇنغا: «سىز رۇفائە بىلەن يېنىشماقچىمۇ؟ ياق، سىز ئابدۇررەهماننىڭ هەسىلىنى تېتىمىغىچە، ئۇمۇ سىزنىڭ هەسىلىڭىزنى تېتىمىغىچە رۇفائە بىلەن يېنىشالمايسىز» دېدى.③ بۇ هەدىسنى ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

دېمەك، پاك سۈننەت مەزكۇر ئايەتتىكى ئەرگە تېگىش سۆزىنىڭ پەقەت نىكاهلىنىشنىلا ئەمەس، جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ناهايىتى ئوچۇق

① ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەهكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 147 ـ بەت.
② ئىمام ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: بۇ قاراشنىڭ ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلىنغانلىقى ناهايىتى مەشهۇردۇر، بىراق ئۇنىڭ ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلىنغانلىقىنىڭ توغرىلىقىدا شۈبهە بار. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 277 ـ بەت.
③ ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 476 ـ بەت.

www.munber.org

ئىپادىلەپ بېرىدۇ. بەزى ئۆلىمالار: «ئايەتنىڭ ئۆزىلا شۇ مەنىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ» دەيدۇ.

ئونىنچى ھۆكۈم

ھالاللىغۇچىنىڭ نىكاھى توغرىمۇ ياكى خاتامۇ؟

ھالاللىغۇچى ئۈچ قېتىم تالاق قىلىنغان ئايالنى بىرىنچى ئېرىگە ھالال بېرىش مەقسىتىدە نىكاھىغا ئالىدىغان كىشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىس شېرىپتە ئۇنى "ئارىيەتكە ئېلىنغان تېكە" دەپ ئاتاپ: «مەن سىلەرگە ئارىيەتكە ئېلىنغان تېكىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟» دەيدۇ. ساھابىلار: شۇنداق قىلغىن ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ ھالاللىغۇچىدۇر. الله ھالاللىغۇچىغا ۋە ھالاللاتقۇچىغا لەنەت قىلسۇن!» دەيدۇ[1].

ئۆلىمالار ھالاللىغۇچىنىڭ نىكاھى ھەققىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلگەن:

ئىمام مالىك، ئەھمەد، شافىئىي ۋە سەۋرى قاتارلىق كۆپچىلىك ئۆلىمالار: مۇنداق نىكاھ باتىلدۇر، ئۇ خوتۇن مۇنداق نىكاھ بىلەن بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

ھەنەفى مەزھىبىدىكىلەر ۋە شافىئىي مەزھىبىنىڭ بەزى فىقھشۇناسلىرى مۇنداق دەپ قارايدۇ: مۇنداق نىكاھ ياخشى ئەمەس، لېكىن باتىلمۇ ئەمەس. چۈنكى، ئۇ نىكاھنى ھالاللىغۇچى دەپ ئاتاشنىڭ ئۆزىدىن ئۇنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى كۆرستىدىغان دەلىل چىقىدۇ. نېمىشقا دېگەندە ئۇ ھالاللاشنىڭ سەۋەبىدۇر. ئىمام ئەۋزائىينىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مۇنداق ئىشنى قىلغۇچى نېمىدېگەن سەت ئىشنى قىلدى ھە! بىراق نىكاھ دۇرۇستۇر.»

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

كۆپچىلىك ئۆلىمالار ھالاللىغۇچىنىڭ نىكاھىنىڭ نىكاھ بولمايدىغانلىقىغا تۆۋەندىكىدەك دەلىل كۆرستىدۇ:

1 - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھالاللىغۇچىغا ۋە ھالاللاتقۇچىغا لەنەت ئېيتتى[2] دېگەن ھەدىس.

---

[1] ئىمام ئىبنى ماجە، ھاكىم ۋە بەيھەقى رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 - جىلد، 141 - بەت. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 279 - بەت.

[2] بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە نەسائى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدتىن رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ تېكىستى مۇنداق: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خال چەككۈچىگە ۋە خال چەكتۈرگۈچىگە، يالغان چاچ سالغۇچىغا ۋە يالغان چاچ سالدۇرغۇچىغا، ھالاللىغۇچىغا ۋە ھالاللانغۇچىغا لەنەت ئېيتتى.

2 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرگە ئارىيەتكە ئېلىنغان تېكىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟» دەيدۇ. ساھابىلار: شۇنداق قىلغىن ئى اﷲ نىڭ پەيغەمبىرى! دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ ھالاللىغۇچىدۇر...» دەيدۇ، دېگەن ھەدىس.

3 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ ھەدىسى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھالاللىغۇچىنىڭ نىكاھى ھەققىدە سورالغاندا مۇنداق دېگەن: «ياق» يەنى ھالال بولمايدۇ، «پەقەت ئۇ ھىيلە ئىشلەتمەستىن، اﷲ نىڭ كىتابىنى مەسخىرە قىلماستىن، ئۆزىنىڭ رىغبىتى بىلەن نىكاھلانسا ۋە ئايالىنىڭ ھەسىلىنى تېتىسا ئاندىن ھالال بولىدۇ.»[1]

4 ـ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسى بولۇپ، ئۆمەر مۇنداق دېگەن: «مېنىڭ ئالدىمغا ھالاللىغۇچى ۋە ھالاللاتقۇچى كەلتۈرۈلسە، ئۇلارنى چالما ـ كېسەك قىلىمەن.»

5 ـ نافىئ رىۋايەت قىلىدۇكى، بىر ئادەم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەردىن: بىراۋ خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتتى، ئاندىن ئۇ ئەرنىڭ قېرىندىشى ئۇ ئايال بىلەن ئۆي تۇتۇش نىيىتىدە ئەمەس، ئۇنى قېرىندىشىغا ھالاللاپ بېرىش ئۈچۈن ئالدى. مۇشۇنداق قىلسا ئۇ خوتۇن بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولامدۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ مۇنداق دېگەن: ياق، پەقەت ئۆي تۇتۇش نىيىتىدە ئالسا، (ئاندىن كېلىشەلمەي قويىۋەتسە، ئاندىن بىرىنچى ئېرىگە) ھالال بولىدۇ. بىز بۇنى (يەنى ھالاللاش ئىشىنى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا زىنا دەپ ھېسابلايتتۇق.»[2]

كۆچلۈك قاراش

ھەقىقەت بولسا كۆپچىلىكنىڭ قارىشىدۇر. چۈنكى، نىكاھتىن داۋاملىق ئۆي تۇتۇش مەقسەت قىلىنىدۇ. ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش بۇ مەقسەتنى بىكار قىلىدۇ. ئەگەر ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنى ھالاللاش مەقسىتىدە ئالسا ياكى ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرى ئىككىنچى ئېرىگە ئۇ خوتۇن بىلەن بىر تۆشەكتە بولۇپ بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىشنى شەرت قىلسا، نىكاھ بۇزۇلىدۇ. چۈنكى، ئۇ بۇ چاغدا ۋاقىتلىق نىكاھقا ئوخشاپ قالىدۇ. ۋاقىتلىق نىكاھ پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاق قارىشى بىلەن باتىلدۇر.

ئەللامە ئىبنى كەسىر (اﷲ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: ئىككىنچى ئەر ئۇ خوتۇننى ئۆز رىغبىتى بىلەن ئېلىشى ۋە داۋاملىق ئۆي تۇتۇشنى مەقسەت قىلىشى كېرەك. خوتۇن ئېلىش مۇشۇنداق مەقسەت ئۈچۈن بەلگىلەنگەن. ئىمام مالىك ئىككىنچى ئەرنىڭ بۇ مەقسەتتە بولۇشىدىن سىرت، ئۇ ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش دۇرۇس چاغدا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى شەرت قىلىدۇ. ئەگەر ئىككىنچى ئەر ئۇ خوتۇن بىلەن ئېھرامدىكى ھالەتتە ياكى روزىدار ھالەتتە ۋە ياكى ئېتىكاپتا ئولتۇرغان ھالەتتە جىنسىي مۇناسىۋەت قىلسا، بۇ جىنسىي مۇناسىۋەت بىلەن ئۇ خوتۇن بىرىنچى

[1] ئەبۇ ئىسھاق جەۋزجانى رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 280 ـ بەت.
[2] ئىمام ھاكىم رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئېرىگە ھالال بولمايدۇ. ھەسەن بەسرى بولسا بۇ مۇناسىۋەتتە مەنىنىڭ تۆكۈلۈشىنى شەرت قىلىدۇ. ئۇ بۇ شەرتنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «سىز ئۇنىڭ ھەسىلىنى تېتىمىغىچە، ئۇمۇ سىزنىڭ ھەسىلىڭىزنى تېتىمىغىچە» دېگەن سۆزىدىن چۈشەنگەندەك قىلىدۇ.

ئىبنى كەسىر سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئىككىنچى ئەر ئۇ خوتۇننى بىرىنچى ئېرىگە ھالاللاپ بېرىشنىلا مەقسەت قىلسا، مانا بۇ ئادەم ھالاللىغۇچى بولۇپ، ئۇنى ئەيىبلىگەن ۋە لەنەتلىگەن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان. ئۇ نىكاھلىنىشتىكى بۇ مەقسىتىنى قاچان ئاشكارىلىسا، كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدا بۇ نىكاھ باتىلدۇر». ئاندىن ئىبنى كەسىر ئۆزىنىڭ تەپسىرىدە بۇ ھەقتىكى ھەدىسلەرنى بايان قىلغان، ئۇنىڭ بىر قىسمىنى بىز يۇقىرىدا خاتىرلىتىپ ئۆتتۇق[1].

رەشىد رىزانىڭ بۇ ھەقتە «ئەلمەنار» ناملىق تەپسىرىدە توختالغان سۆزى

ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ھەر بىر مۇسۇلمان شۇنى ئېنىق بىلىشى كېرەككى، مەزكۇر ئايەت ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنى ئىككىنچى ئەر ئۆز رىغبىتى بىلەن ئۆي تۇتۇش مەقسىتىدە ئالغان ۋە نىكاھلىنىشتىكى مەقسەتلەر ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن بىرەر سەۋەب تۈپەيلى ئاجرىشىپ كەتسە، ئاندىن بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولىدىغانلىقىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. كىمكى ئۇ ئايالنى ھالاللاپ بېرىش مەقسىتىدە ئالسا، ئۇنىڭ نىكاھلىنىشى شەكىل جەھەتتىن بولغانلىقى، توغرا بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئايال بۇ نىكاھ بىلەن بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولمايدۇ. بەلكى ئۇ گۇناھ بولۇپ، ئۇ ئىشنى قىلغۇچىغا شەرىئەت بەلگىلىگۈچى لەنەت ئېيتقان. ئەگەر ئۇ ئايال بىرىنچى ئېرى بىلەن يېنىشسا، ھارام بولىدۇ. بۇنىڭ مىسالى قانىنى سۈيدۈك بىلەن يۇغان ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. دېمەك ئۇ پاسكىنىلىقنىڭ ئۈستىگە پاسكىنىلىقتۇر. ھالاللاش نىكاھىنىڭ ئاقىۋىتى ۋاقىتلىق نىكاھنىڭ ئاقىۋىتىدىنمۇ يامان بولۇپ، ئېغىر بۇزۇقچىلىق كەلتۈرىدۇ ۋە كىشىنىڭ ئار-نومۇسىنى بۇلغايدۇ.»

ئاندىن رەشىد رىزا بۇ تەپسىرىدە ئىبنى ھەجەر مەككى «ئەززەۋاجىر» ناملىق كىتابىدا بايان قىلغان، ھالاللاشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدىغان ھەدىسلەرنى ۋە ئەسەرلەرنى نەقىل قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: «سەن شۇنى ئېنىق كۆرسەنكى، ھالاللاش رەزىللىكى تالاق قىلىش رۇخسىتىنى ئادەتكە ئايلاندۇرىۋالغان يامان ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزىمۇ شۇنداق ئادەملەر تەرىپىدىن ئەيىبلىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇنى ئۇلاردىن باشقىلار ئەيىبلىمەيدۇ. مەن لىۋاندا خرىستىئان دىنىدىكى بىر ئادەمنى كۆردۈم. ئۇ ئىسلام دىنى كىتابلىرىنى سېتىۋېلىشقا قىزىقىدىكەن. نەتىجىدە ئۇ ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىپ، ئىسلام دىنىغا سۆيۈملۈك تەرەپكە مايىل بولۇپراق كېرىپتۇ. ئۇ ماڭا: مەن ئىسلام دىنىدا ئۈچ ئەيىبتىن باشقا

---

[1] ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 278 ـــ 279 ـ بەتلەر.

ئەيىبنى كۆرمىدىم، بۇ ئەيىبلەرنىڭ اللە تەرىپىدىن بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەك قەبىھراقى ھالاللاش مەسىلىسىدۇر، دېدى. مەن ئۇنىڭغا بۇ مەسىلە ھەققىدە ھەقىقەتنى بايان قىلىپ بەردىم. ئۇ قانائەتلەندى.»[1]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: ھالاللاش مەسىلىسىدە نۇرغۇن بۇزۇقچىلىقلار بولۇپ، ئۆلىمالار ئۇ بۇزۇقچىلىقلارنى ئەسكەرتىپ ئۆتكەن. ئەللامە ئىبنى قەييىم «ئەئلامۇل مۇۋەققىئىين» ناملىق كىتابىدا مەخسۇس توختىلىپ بۇ مەسىلىنى بىرقانچە بۆلۈمگە ئايرىپ بايان قىلغان. يامان غەرەزلىك ئىنسانلار ئىسلام شەرىئىتى ھالاللاش مەسىلىسىگە ئىجازەت بەرگەن، دەپ قاملاشمايدۇ. بۇ مەسىلە ھەققىدىكى توغرا قاراش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ساھابىلار ۋە تابىئىنلار تەرىپىدىن ھەقىقەتەن ئېنىق كۆرسىتىلگەن. شۇڭا ئىسلام شەرىئىتىگە ھالاللاش ئىشى نىسبەت بېرىلمەسلىكى كېرەك.

ئايەتلەر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ، مەيلى يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنسۇن، مەيلى يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنسۇن، بەچچىدانىدا بالا يوقلۇقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئىددەت تۇتۇشى ۋاجىپتۇر.

2 ـ بەچچىدانىدىكى بالىنى يوشۇرۇش ھارامدۇر، ئىددەت مەسىلىسى ئامانەت بولۇپ، ئۇنى توغرا يەتكۈزۈش ۋاجىپتۇر.

3 ـ يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددىتى تېخى تۈگىمىگەنلا بولىدىكەن، ئېرى ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىشقا ئەڭ ھەقلىقتۇر.

4 ـ ئەر ـ خوتۇن بىر ـ بىرىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشتا ۋە ئەر ـ خوتۇنلۇق مەجبۇرىيەتلىرىنى ئۆتەشتە تەڭ باراۋەردۇر. ئەرنىڭ خوتۇننى باشقۇرۇش ۋە ھىمايە قىلىش ئارتۇقچىلىقى بار.

5 ـ ئەرنىڭ يېنىشىش ھەققى قولىدا بولىدىغان تالاق پەقەت ئىككى قېتىمدۇر. ئۈچىنچى قېتىملىق تالاقتىن كېيىن خوتۇنى باشقا ئەرگە شەرىئەت قانۇنىغا ئۇيغۇن، مەڭگۈ ئۆي تۇتۇش مەقسىتى بىلەن توغرا رەۋىشتە تەككەندىن كېيىن مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئاجرىشىپ كەتمىگىچە بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولمايدۇ.

6 ـ ئاجرىشىپ كېتىشنى ۋاجىپ قىلىدىغان، شەرىئەتكە ئۇيغۇن سەۋەب تېپىلسا، خوتۇننىڭ ئېرىگە مال بېرىش بەدىلىگە خېتىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلىشى دۇرۇستۇر.

[1] رەشىد رىزانىڭ «ئەلمەنار» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 394 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

www.munber.org

7 ـ ئەرنىڭ خوتۇنىنى مال بېرىش بەدىلىگە تالاق خېتىنى تەلەپ قىلىشقا مەجبۇرلىشى ھارامدۇر.

8 ـ ئۈچ قېتىم تالاق قىلىنغان ئايال ئىككىنچى ئەرگە تېگىپ بىر تۆشەكتە بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى ئېرىمۇ ئۇنىڭ بىلەن كېلىشەلمەي تالاق قىلىۋەتسە، بىرىنچى ئېرى بىلەن يېنىشىشنىڭ ھېچ يامىنى يوق.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنى تالاق قىلىشنى رۇخسەت قىلدى ۋە ئۇنى الله تائالا ئەڭ يامان كۆرىدىغان ھالال ئىش دەپ ھېسابلايدۇ. بۇ پەقەت زۆرۈرىيەت ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ھۆكۈم بولۇپ، ئەگەر ئەر ـ ئايال ئۆزئارا كېلىشەلمىگەن، بىر ـ بىرىنى يامان كۆرگەن، ئۇلار ئارىسىدا قاباھەت ھۆكۈم سۈرگەن، بۇ قاباھەت ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىلا پاراكەندە قىلىپ قالماستىن، پۈتۈن ئائىلىنى پاراكەندە قىلىپ، ئۇنىڭ ھاياتىنى چىدىغۇسىز جەھەننەم ھاياتىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان ئايرىم ئەھۋاللار ئاستىدا تالاقنى ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ۋە چىقىش يولى قىلدى.

ئىسلام دىنى تالاقنى ئائىلىنى ۋەيران قىلىدىغان، ئۇنىڭ پۈتۈنلىكىنى بۇزىدىغان ۋە ئەزالىرىنىڭ ئۆملىكىنى پارچىلايدىغان ئامىل ھېسابلايدۇ. ئۇنىڭ زىيىنى پەرزەنتلەرگە بولىدۇ.

پەرزەنتلەر ھەقىقەتەن ئانىلارنىڭ قۇچىقىدا كۆڭۈل قويۇپ ياخشى تەربىيىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئانىلارنىڭ مېھرى ـ شەپقىتىدىن مەھرۇم قالسا، پارچىلىنىشقا ۋە چېچىلاڭغۇ ياشاشقا دۇچ كېلىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئىسلام دىنى ئۇنىڭدىن چوڭ زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ۋە ئۇنىڭدىن كۆپ پايدىغا ئېرىشىشنى كۆزدە تۇتۇپ تالاق قىلىشقا رۇخسەت قىلدى. بىر ـ بىرىنى يامان كۆرىدىغان ئەر ـ ئايالنىڭ ئاجرىشىپ كېتىشى ياخشىلىقتىن دېرەك بېرىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا قارشىلىشىش ۋە جېدەللىشىش ھۆكۈم سۈرگەن. ئەر ـ ئاياللىق ھاياتى جېدەللىشىش، نەپرەتلىنىش ۋە ئۆچمەنلىشىش ئاساسىغا ئەمەس، مېھرى ـ مۇھەببەت، ۋاپادارلىق، ئېغىر بېسىقلىق ۋە خاتىرجەملىك ئاساسىغا قۇرۇلغان بولۇشى كېرەك. ئەگەر ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى كېلىشتۈرۈش ئۈچۈن قوللىنىلغان پۈتۈن ۋاستىلەر نەتىجە بەرمىسە، تالاق قىلىش يولىۇقلا ئەمەس، زۆرۈرىيەت بولۇپ قالىدۇ.

تالاق قىلىشقا بولىدىغان زۆرۈرىيەتلەردىن يەنە بىرى شۇكى، ئەر خوتۇنىنىڭ ئەخلاقىدىن شەكلىنىپ، ئۇنىڭ زىنا قىلىش جىنايىتىنى ئىشلەش بىلەن ئەر ـ ئاياللىق ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقىنى سېزىپ قالسا، بۇ ھالدا ئۇ خوتۇنغا نەسەبىنى بولغاشقا، ھاياتىغا داغ تەككۈزۈشكە يول قويۇسۇنمۇ ياكى ئۇنى تالاق قىلسۇنمۇ؟

ئاجرىشىپ كېتىشنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نۇرغۇن سەۋەبلىرى بار. مەسىلەن: تۇغماس چىقىپ قېلىش، تەننىڭ بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ياكى باشقىلارغا يۇقۇپ قېلىش خەۋپى بولغان كېسەللىكلەر... قاتارلىقلارغا ئوخشاش سەۋەبلەر بار.

الله تائالا شەرىئەتتە ئىككى قېتىم، ئايرىم - ئايرىم ھالدا، پاكلىقنىڭ ئۇستىگە تالاق قىلىشنى بەلگىلىدى. پاك سۈننەتمۇ مۇشۇنى كۆرسىتىدۇ. ئىككى قېتىملىق تالاقتىن كېيىن ئەگەر ئەر خالىسا خوتۇنى بىلەن چىرايلىق ئۆي تۇتىدۇ، خالىسا ئاجرىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئەر نېمىنى قولغا كەلتۈرۈپ، نېمىنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويىدىغانلىقىنى ياخشى بىلىشى كېرەك. ئاجرىشىپ كېتىدىغانلار ئەر - خوتۇن ئىككىسى بولغاچقا، ئۇلار ئېغىر بېسىقلىق بىلەن ياخشى ئويلانغاندىن كېيىن ئائىلىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بولۇپمۇ ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن پەقەت جەم بولالمايدىغان ئەھۋال ئاستىدا ئاندىن ئاجرىششى كېرەك.

ئۇستاز ئەھمەد مۇھەممەد جەمال «مۇھازىراتۇن فىسسەقافەتىل ئىسلامىييە» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئىسلام دىنىدىكى تالاق مەسىلىسىدە توختالغان بۇ قىسقىغىنە سۆزىمىزدە شۇنى ياخشى مۇلاھىزە قىلىشىمىز كېرەككى، ئىسلام شەرىئىتى تالاقتا يېنىشىش نىزامنامىسىنى يولغا قويغان بىردىن بىر شەرىئەت بولۇپ، ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى ئەر - خوتۇنلۇق ئالاقىنىڭ يېڭىدىن ئەسلىگە كېلىشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. پەرزەنتلەرنى ھەر تۈرلۈك زىيانغا ئۇچراشتىن، چېچىلىپ كېتىشتىن قوغدايدۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بۇزۇلغان مېھرى - مۇھەببەت ۋە خاتىرجەملىكنى ياخشىلايدۇ. يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق ئىسلام دىنىدا ئەر - خوتۇن ئۈچۈن ئۆزلىرىنى سىناش مەزگىلى، ئويلىنىش، خاتالىقلارنى ۋە كەمچىلىكلەرنى تۈزىتىپ، قىلمىشلىرىغا پۇشايمان ۋە تەۋبە قىلىش، ئاندىن ئەر - خوتۇنلۇق تۇرمۇش يولىغا، مېھرى - شەپقەت، خاتىرجەملىك ۋە پەرزەنت ئاتا قىلىدىغان ئائىلە ھاياتىغا قايتىپ كېلىش پۇرسىتى ھېسابلىنىدۇ.

بىز شۇنىمۇ مۇلاھىزە قىلىپ ئۆتىشىمىز كېرەككى، ئىسلام دىنى خاتا قانۇنىيەتنى توغرىلاش ۋە جاھىلىيەت دەۋرىدە دەپسەندە قىلىنغان ئاياللار ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن كەلگەن. ئۇ دەۋردە ئەرەبلەر خوتۇنلىرىنى سانسىز قېتىملاپ تالاق قىلاتتى. مەسىلەن: ئەر خوتۇنىنى خالىغان ۋاقىتتا تالاق قىلاتتى، ئاندىن ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزۈش مەقسىتىدە ئۇنىڭ ئىددىتى تۈگەشتىن ئىلگىرى يېنىشاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ خوتۇن تالاق قىلىنىپ، ئاندىن ئىددىتى تۈگەي دېگەندە يېنىشىپ، يېنىشىپ بولۇپلا يەنە تالاق قىلىنىپ، ئېرى بار بىلەن يوقنىڭ ئارىسىدا ئاسقىغا ئېسىپ قويۇلاتتى. شۇڭا قۇرئان كەرىمدە: ﴿(قايتا يارىششقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشلەرنى

www.munber.org

ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قوبۇۋېتىش لازىم﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولۇپ، بۇ خۇسۇمەتكە چەك قويدى، ئاياللارغا قىلىنغان بۇ زۇلۇمغا شەرت بەلگىلىدى.»[1]

[1] ئۇستاز ئەھمەد مۇھەممەد جەمالنىڭ «مۇھازىراتۇن فىسسەقافەتىل ئىسلامىييە» ناملىق كىتابى، 288 ـ بەت.